

Использование мультимедиа в учебном процессе и непосредственно в обучении иностранным языкам является мощным мотивирующим фактором, способствующим повышению активности преподавателей, заинтересованности студентов в изучаемом предмете, увеличению качественных показателей успеваемости и уровню знаний студентов.

Выводы. Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод, что наиболее эффективным для снятия языкового барьера является коммуникативный подход в изучении английского языка, позволяющий учитывать личностные особенности студен-

тов, предоставляющий максимальную практику языковых навыков и речевых умений, основанных на создании ситуаций, приближенных к реальности, влияющих на эмоциональный мир студентов, мотивирующий студентов к общению. В связи с усилением интегративных процессов в мировом сообществе и развитием деловых международных контактов в условиях диалога культур и межкультурной коммуникации проблема преподавания иностранных языков в неязыковом вузе является одной из самых актуальных и перспективных для дальнейших исследований.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Аксенова Н.В., Шепетовский Д.В. Организация внеаудиторной работы студентов как мотивация к изучению английского языка в техническом вузе. *Молодой учёный*. 2014. № 7. С. 481–483. URL: <https://moluch.ru/archive/66/10868/> (дата обращения: 30.06.2019).
2. Журбенко Н.Л., Шинкарева А.И. Методика преподавания иностранных языков в неязыковых вузах с 50-х годов XX века по настоящее время. Интернет-журнал «*Мир науки*», 2018 № 3, URL: <https://mir-nauki.com/PDF/51PDMN318.pdf>. (дата обращения: 01.07.2019).
3. Журбенко Н.Л. Методика обучения созданию письменных вторичных иноязычных текстов на основе ресурсов Интернета: на материале английского языка : диссертация кандидата педагогических наук : 13.00.02. Москва, 2008. 305 с.
4. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников : диссертация доктора педагогических наук. Москва, 1980. 414 с.
5. Неверова Н.В. Применение технологии языкового портфолио при обучении студентов технических вузов: теоретические и практические аспекты. Журнал «*Среднее профессиональное образование*», № 6, 2017. С. 19–22.
6. Немов Р.С. Психология в 9 кн. : учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. Кн. 1. Москва : Владос, 2000, 686 с.
7. Петровская Л.А. Общение – компетентность – тренинг. Избранные труды. Смысл : Москва, 2007. 387 с.
8. Родоманченко А.С., Соловова Е.Н. Различные подходы к тестовому контролю монологических умений устной речи. *Иностранные языки в школе*. 2013. № 2. С. 39–46.

УДК 81-119

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-2.2>

ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ ЯК ОСНОВА КОГНІТИВНОЇ НАУКИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

THEORY OF KNOWLEDGE AS A BASIS OF COGNITIVE SCIENCE: PHILOSOPHICAL AND LINGUISTIC ASPECTS

Мельничук О.Д.,

orcid.org/0000-0003-4619-363X

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов

Комунального закладу вищої освіти «Рівненська медична академія»

Стаття присвячена розгляду теорії пізнання як інтегральної дисципліни, що, з одного боку, об'єднує когнітивні науки, а з іншого – є підґрунтям формування проблем когнітивної лінгвістики. Філософські аспекти пов'язані з особливостями вивчення пізнавальної діяльності людини у площині гносеології, психології, теорії штучного інтелекту. Лінгвістичні аспекти розкривають глибинні зв'язки мови і мислення, роль мови та ментальних утворень у пізнанні світу. У статті обґрунтовано, що, з одного боку, мова виступає як провідник між онтологією і гносеологією, а з іншого – як семіозис, тобто можлива смислова перспектива, яка отримує своє втілення в контексті індивідуального світосприйняття. Мова як семіозис забезпечує спадковість сенсу і тільки потім реалізує себе в мовних практиках, що оживляють мовні семантичні коди. Ключовою ланкою між функціональним аспектом мови і традицією є творче

людське начало, творець різних інтерпретацій, які мають і символічний, і мовний характер, що одночасно пояснює смисли буття та суб-буття. У разі наближення аналізу мови до філософії суттєвою характеристикою в аналізі мови стає характеристика зв'язку мови і позамовної реальності, мови і діяльності людини (також соціальної діяльності). Мову розуміємо у ширшому, ніж у логічному позитивізмі та лінгвістичному аналізі, сенсі: і як спосіб вираження і кодифікації об'єкта, і як природну мову, і як мову логіки, і як теоретичну мову науки. Важливими є ментальні репрезентації, зокрема у статті розглянуто репрезентаційну теорію розуму, яка є твердженням про метафізику когнітивних психічних станів і процесів: ознаками когнітивних психічних станів є ознаки відносин між істотами та їх ментальними уявленнями. У статті з'ясовано, що когнітивна лінгвістика виходить за межі видимих структур мови і досліджує складну основу операцій пізнання, що створюють граматику, беруть участь у концептуалізації, виявляються у дискурсі і безпосередньо у думках. Теоретичні погляди когнітивної лінгвістики засновані на емпіричному спостереженні у множині контекстів і експериментальній роботі у галузі психології.

Ключові слова: теорія пізнання, філософія, когнітивна лінгвістика, психологія, природна мова, ментальні утворення.

The article is devoted to the consideration of the theory of cognition as an integral discipline, which, on the one hand, combines cognitive science, and on the other, is the basis for the formation of problems of cognitive linguistics. Philosophical aspects are connected with the peculiarities of studying of cognitive activity of a person in epistemology, psychology, the theory of artificial intelligence. Linguistic aspects reveal the deep connections of language and thinking, the role of language and mental entities in the knowledge of the world. The article substantiates that, on the one hand, language acts as a guide between ontology and epistemology, and on the other hand it is as a semiosis, that is a possible semantic perspective, which receives its embodiment in the context of individual world perception. Language as a semiosis ensures the heredity of meaning and only then implements itself in language practices that enliven the language semantic codes. The key link between the functional aspect of language and tradition is the creative human origin, the creator of various interpretations that have both symbolic and linguistic character, which at the same time explains the meaning of being and sub-life. When approaching the analysis of language to philosophy, an essential characteristic in the analysis of language is the characteristic of the connection between language and extra-language reality, language and human activity (also social activity). We understand the language in a broader sense than logical positivism and linguistic analysis do: both as a way of expression and codification of an object, both as a natural language, language of logic, and as a theoretical language of science. Mental representations are important, in particular, the representation theory of reason is considered, which is the statement about the metaphysics of cognitive psychic states and processes: the signs of cognitive mental states are signs of relations between beings and their mental representations.

It was revealed that cognitive linguistics goes beyond the visible structure of language and investigates the complex background operations of cognition that create grammar, conceptualization, discourse, and thought itself. The theoretical insights of cognitive linguistics are based on extensive empirical observation in multiple contexts, and on experimental work in psychology and neuroscience.

Key words: theory of knowledge, philosophy, cognitive linguistics, psychology, natural language, mental entities.

Низка проблем теорії пізнання була сформульована у стародавній філософії, і нині проблеми гносеології посідають чільне місце у філософських дослідженнях, адже вивчення пізнання є одним із завдань філософії. Теорія пізнання дотепер продовжує зберігати фундаментальне значення і для філософії загалом, і для світогляду людини зокрема. Когнітивні науки засновані на загальних метафізичних основах у вигляді базових теоретико-пізнавальних категорій (істина, пізнання, свідомість, чуттєве, раціональне). Конкретні науки розглядають пізнавальний процес під визначеним кутом зору у різних проблемних площинах. Факти наук, зокрема когнітивної лінгвістики, слугують матеріалом для глобальних теоретико-пізнавальних узагальнень.

У контексті теорії пізнання (гносеології) вважаємо доречним розглядати вивчення когнітивної науки та когнітивної лінгвістики. Це пов'язане з тим, що філософське знання охоплює пізнавально-рефлексивний компонент, без якого воно не існує. Гносеологія з цієї точки зору є інтегратором та стимулятором філософської творчості, забезпечуючи раціональний діалог між науками, що вивчають пізнавальний процес.

Проблема пізнання представлена у працях філософів різних філософських напрямів, зокрема емпіриків: Дж. Локка, Ф. Бекона, Дж. Берклі, В. Джемса; сенсуалістів: Г. Лейбніца, Д. Юма; кантіанців: І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля; неокантіанців: Г. Когена, Е. Касирера, Г. Рикерта; прагматиків: Ч. Пірса, Дж. Д'юї; неопрагматиків: В.В.О. Квайна, Р. Рорті; представників аналітичної філософії: Г. Фреге, Б. Рассела, Л. Вітгейнштейна, Дж. Остіна, Дж. Р. Сьорла, представників герменевтичного напрямку: Г.Г. Гадамера; феноменологів: Е. Гуссерля, М. Хайдегера, Г. Мура.

Однак з кінця XIX ст. пізнання досліджують не тільки філософи, а й представники інших наук. Спочатку це була експериментальна психологія В. Вундта – вчення, яке створило напрям дослідження когнітивної науки. Вирішення проблем теорії пізнання є основою досліджень у когнітивній науці. Тому в когнітивну науку були включені ті філософські дослідження, які забезпечували теоретичне розуміння проблем пізнання і свідомості (Дж. Фодор, Д. Деннет, М. Боден). Під час першої когнітивної революції психологи інтерпретували експериментальні результати, показуючи, що є несвідомі, пізнавальні процеси, які

неможливо спостерігати, які б пояснювали те, що вони спостерігали. Це було щось подібне до міркувань, класифікації та оцінювання, але мовець не усвідомлював цього.

Наступною великою спробою розробити пізнавальну машину, тобто машину, яка могла б виконати принаймні деякі з когнітивних операцій, що виконуються людиною, була машина Тьюринга. У ній було викладено глибоку ідею «мислення як обчислення» [8, с. 105–109].

У загальному сенсі теорію пізнання розуміють як «філософське вчення про знання та закономірності пізнавальної діяльності людини», «загальне знання про знання або рефлексію «другого рівня», де рефлексивно осмислюється не тільки пізнавальний процес, а й знання, отримане під час його рефлексивного аналізу в окремих когнітивних дисциплінах (рефлексія «першого рівня»)» [2, с. 243].

Сутність дослідження пізнання – це предмет філософського розгляду, що утворює світоглядну та методологічну основу осмислення пізнавальної діяльності у будь-якій іншій галузі наукового знання [1, с. 74].

Раціональне розуміння будь-якої об'єктивності вимагає звернення до вербально-логічного мислення, в основі якого явно (або неявно) лежать граничні категоріальні смисли. Тому можна стверджувати, що мова філософських (гносеологічних) категорій є універсальною і загальною мовою, що лежить в основі всіх інших мов раціонального пізнання: природної, штучної мови, мови метафор чи символів [2, с. 248].

Когнітивна наука – це вивчення можливої когнітивної архітектури (репрезентацій і правил) і процесів, включених у розуміння різних частин світу, охоплюючи і нас самих. Обчислювальна основа є важливим наріжним каменем побудови дисципліни, однак не виключає можливості відкриття нових технологій і нових метафор дослідження розуму [3, с. 14]. Когнітивна наука охоплює галузі штучного інтелекту, когнітивну психологію та когнітивну лінгвістику. Природна мова у різних аспектах вивчення є тим чинником, що інтегрує проблеми вивчення у межах різних наук.

Мова відображає думку на кожному рівні. Слова у словнику мовця є каталізатором, що може прискорити фіксацію змісту, оскільки одна частина мозку пов'язана з іншою. Граматичні структури впорядковують думки, окреслюючи шляхи, у яких апробують власні «бази даних» [3, с. 301]. Структури історій, які людина вивчає, забезпечують орієнтири на різних рівнях, спонукаючи мовця ставити собі запитання, які є найбільш доречними у визначених обставинах.

Дивлячись на людину з точки зору комп'ютера, ми не можемо не побачити, що природна мова є найважливішою «мовою програмування». Це означає, що велика частина наших знань і вмій є для нас найкраще висловленою та зрозумілою у нашій природній мові... Можна сказати, що природна мова була першим найбільшим оригінальним артефактом, і, як ми поступово усвідомлюємо, мови є машинами, тому природна мова, керована мозком, була нашим першим винаходом універсального комп'ютера. Можна стверджувати, що мова – це не те, що ми винайшли, а те, чим ми стали, не те, що ми сконструювали, а те, на що ми перетворилися [11, с. 8].

Але наші несвідомі психічні стани не нагадують слова і картини в шафі-картотеці, як і раніше в їхній первозданній формі; скоріше, вони подібні до слів і зображень на комп'ютері, коли вони не на екрані. Такі психічні стани мають зовсім іншу, нематеріальну, несвідому форму, але вони все ще є несвідомими психічними станами, здатними діяти каузально, подібно до свідомих психічних станів, незважаючи на те, що тоді, коли вони несвідомі, вони не містять нічого, крім нейробіологічних станів і процесів, що можна описати за допомогою нейробіологічних термінів [14, с. 121].

Отже, припущення Д. Фодора про те, що мова відіграє надзвичайно важливу роль у мисленні [5], може здатися, на перший погляд, версією широко обговорюваної гіпотези про існування *мови думки* – єдиного посередника, у якому відбуваються всі когнітивні процеси.

Фундаментальним постулатом обчислювальної теорії розуму є те, що людина не може створювати судження або порівняння, не маючи відповідної репрезентації в основі. Той факт, що люди поділяють мовленнєвий потік на дискретні лінійні елементи, призводить до утвердження ментальної репрезентації – фонологічної структури, у якій така сегментація справді існує. У фонологічній структурі мовленнєвий потік експліцитно закодований як лінійна послідовність дискретних слів, які поділені на дискретні фонологічні сегменти (індивідуальні мовленнєві звуки) [9, с. 58].

Фонологічна структура є одним з найзрозуміліших і найменш суперечливих прикладів рівнів психічної репрезентації. Вона складається з аналізу мовлення, що відрізняється від акустичної форми. Елементи фонологічної репрезентації можуть бути повністю описані в термінах набору примітивів та принципів комбінації. Примітиви є відмінними рисами і поняттями фонологічного сегменту, складу і слова [9, с. 63].

Гіпотеза мовомислення, представлена в праці «Мова думки», не була просто будь-яким старим

гіперреалістичним розмірковуванням про психіку; це, зокрема, вид репрезентативної теорії розуму (РТР). Приблизно, але досить близько для нинішніх цілей, РТР є твердженням про метафізику когнітивних психічних станів і процесів: ознаками когнітивних психічних станів є ознаки відносин між істотами та їх ментальними уявленнями. Ознаки психічних процесів є «обчисленнями», тобто причинними ланцюгами (типово інферентних) операцій розумових уявлень. Немає жодної ознаки (когнітивного) психічного стану або процесу (відносно людини за один раз), якщо немає відповідної ознаки ментального уявлення (визначеного людиною у визначений час). Як висновок, у філософії та у психології можна знайти види теорій, які згодні з тим, що типові психічні стани є репрезентативними (отже, є версіями РТР), однак вони заперечують пропозиційні ставлення як відносини між розумом і ознаками психічних уявлень. З точки зору «Мови думки» теорія штучного інтелекту тлумачить психічні стани як відношення до психічних уявлень, якими є не картини або карти, а формули в мовному середовищі, яке функціонує, і для висловлення інтенційного змісту психічних станів, і для забезпечення сфери психічних процесів [5, с. 7].

Погляд Л. Вітгейнштейна на мову в «Логіко-філософському трактаті» співзвучний з поглядами філософів та лінгвістів, які вважають, що природні мови є послідовними, інтерпретованими формальними системами. Його критика цього погляду і пов'язане з нею твердження про те, що свідомість є особливо приватною і фундаментальною, надихала когнітивних учених (Д. Деннет, Н. Хомський) на різноманітні ідеї [8, с. 136].

Д. Герартс проводить дискусію між школами в когнітивній лінгвістиці в перспективі дебатів ідеалізму-емпіризму. П. Хардер ставить під сумнів статус кваліфікації «когнітивний» і стверджує, що когнітивний підхід до мови передбачає визнання того, що мова є по суті соціальним інтерактивним явищем. К. Сінга розробляє досить подібний аргумент і надає додаткові переконливі докази соціальної природи мови.

К. Сінга закликає відкинути репрезентативну теорію на користь практично-комунікативного розуміння сенсу як комунікативної дії, що охоплює таким чином референційний реалізм. Починаючи з аналізу первинного дискурсу ситуації внутрішньосуб'єктивної спільної уваги, він виокремлює втілену основу, дискурсивну основу і мовні засоби, за допомогою яких висловлені концептуалізації відтворюються у артикульованих виразах [15, с. 7]. Важливо зауважити, що

концептуалізації не розглядаються як однозначно обгрунтовані втіленим досвідом (як це може припускати експериментальний реалізм), але як мотивовані, з одного боку, втіленою основою, а з іншого – принципами побудови дискурсу.

П. Хардер пропонує осмислити питання про автономію на противагу безперервності різних рівнів мови та між мовою та іншими когнітивними структурами у межах часткової автономії у функціональних ієрархіях [7].

У ідеалістичних і емпіричних тенденціях у когнітивній семантиці Д. Герартс вивчає проблему радикального суб'єктивізму, спричинену дотриманням когнітивною семантикою принципу внутрішнього реалізму: «Я відчуваю, що емпіричний підхід ставить сильніші вимоги до семантики, ніж ідеалістичний, і надає детальнішу відповідь на проблему Дільтея. <...> Це хороша теоретична і методична причина для того, щоб інтерпретаційну природу лінгвістичної семантики виставити на передній план теоретичної уваги» [6, с. 443–444].

Когнітивна лінгвістика визнає, що вивчення мови є вивченням використання мови, і що коли людина бере участь у будь-якій мовній діяльності, вона несвідомо використовує велику кількість пізнавальних і культурних ресурсів, моделей і фреймів, встановлює множинні зв'язки, координує великі масиви інформації та залучає креативне мапування, передавання та опрацювання. Мова не репрезентує значення: вона спонукає до його творчої побудови [12, с. 1268]. Граматика проводить людину багатими психічними шляхами, спонукаючи її до виконання складних пізнавальних операцій.

Велика частина когнітивних лінгвістичних центрів розгортається на творчій основі значення дискурсу в контексті [4]. Аспекти мови і вираження, які часто розглядалися у працях як риторична периферія мови, наприклад метафора [10] і метонімія [13], посідають центральне місце в когнітивній лінгвістиці. Їх розуміють як потужні концептуальні відображення, необхідні для людської думки, важливі для розуміння не тільки поезії, але й науки, математики, релігії, філософії повсякденного спілкування і мислення.

Отже, думка і мова є втіленими. Концептуальна структура виникає внаслідок сенсомоторного сприйняття людини і функціонування нейронних структур, що її породжують. Результати когнітивної лінгвістики, особливо з теорії метафори та концептуальної теорії інтеграції, можуть бути застосовані до широкого кола діапазону лінгвістичних та нелінгвістичних явищ. Отже, теорія пізнання є не тільки філософською дисципліною, а й способом осягнення когнітивних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Краткий философский словарь / отв. ред. А.П. Алексеев. Москва : Проспект, 2008. 496 с.
2. Миронов В.В., Иванов А.В. Онтология и теория познания : учебник. Москва : Гардарики, 2005. 447 с.
3. *Advances in cognitive science* / ed by N.E. Sharkey. England : Ellis Horwood Limited, 1986. 339 p.
4. Fauconnier G., Sweetser E., Lakoff G. *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 237 p.
5. Fodor J.A. *The Language of Thought Revisited*. Oxford : Clarendon Press, 2008. 228 p.
6. Geeraerts D. *Words and Other Wonders : Papers on Lexical and Semantic Topics*. Berlin : Mouton de Gruyter, 2010. 362 p.
7. Harder P. *Functional Semantics: A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin–New York : Mouton de Gruyter, 1995. 586 p.
8. Harre R. *Cognitive Science: A Philosophical Introduction*. London : SAGE Publications, 2002. 314 p.
9. Jackendoff R.S. *Consciousness and the Computational Mind*. *Explorations on Cognitive sciences*. Cambridge : The MIT Press, 1990. 356 p.
10. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 2004. 256 p.
11. Leiber J. *Invitation to Cognitive Science*. Oxford : Blackwell, 1991. 324 p.
12. Nadel L. *Encyclopedia of Cognitive Science*. New York : John Wiley & Sons, 2003. 4292 p.
13. Panther K.U., Radden G. *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1999. 415 p.
14. Searle J.R. *The Construction of Social Reality*. New York : Free Press, 1997. 201 p.
15. Sinha C. *Representational Development and the Structure of Action*. *Social Cognition: Studies in the Development of Understanding* / ed by G. Butterworth, P. Light. Brighton : Harvester Press, 1982. Pp. 137–162.

УДК 81-112:81'367.335

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-2.3>

**ІСТОРІЯ ПАРАТАКТИЧНИХ І ГІПОТАКТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ
У МОВОЗНАВСТВІ 70-Х РР. ХХ СТ. – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

**THE HISTORY OF PARATACTIC AND HYPOTACTIC CONSTRUCTIONS
IN LINGUISTICS OF 70-IES OF THE XX – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY**

Ніколайчук А.С.,

orcid.org/0000-0003-2404-0894

кандидат філологічних наук,

*старший викладач кафедри германської та слов'янської філології
Донбаського державного педагогічного університету*

Статтю присвячено висвітленню спостережень за змінами, які відбувалися в сурядних і підрядних конструкціях. З'ясовано, що в мовознавстві 70-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. інтерес до вивчення проблеми паратаксисту й гіпотаксисту в діахронії зростає, паратактичні й гіпотактичні конструкції розглядаються у зв'язку з семантикою, прагматикою, когнітивною лінгвістикою, у межах функціонального підходу (І.І. Слин'яко, Н.П. Єремеївська, А. Харріс, Л. Кемпбел, М.Н. Преображенська, І.Р. Буніятова, Н.П. Хватаєва, Г.А. Калмикова та ін.).

Розкрито погляди А. Харріса та Л. Кемпбел на походження підрядності. На думку вчених, у будь-якій мові, де наявні безособові форми дієслова, закладений потенціал для створення підрядного речення або розгорнення його в підрядне речення з особовою формою дієслова. А. Харріс та Л. Кемпбел тлумачать гіпотаксис як такий тип речення, що включає не лише підрядні з особовою формою дієслова, але й згорнуті підрядні з предикативними центрами, вираженими безособовими формами дієслова. Термін паратаксист включає асиндетичні поліпредикативні одиниці або поліпредикативні одиниці з вільним приляганням.

Визначено, що синтаксис складного речення досліджують через зв'язок із логічними формами мислення, при-таманними мовним спільнотам на певному етапі їхньої історії (О.Н. Стеценко, І.І. Слин'яко, Н.П. Єремеївська та ін.). Серед найбільш значущих з цього погляду синтаксичних явищ особливе місце належить гіпотаксисту, поступовий розвиток якого свідчить про вдосконалення таких розумових операцій, як судження та умовивід.

Охарактеризовано погляди І.І. Слин'яка на процес розвитку синтаксису від праслов'янської до сучасного стану української мови. Показано, що в староукраїнський період сполучникові складні речення значно переважали над безсполучниковими. Проте сурядність і підрядність у них не завжди чітко розмежовувалася.

У лінгвістичній спадщині германістів системно проаналізовано становлення та розвиток складнопідрядного речення в давньгерманських мовах IV–XIII ст., відтворено поетапний процес формування гіпотаксисту, що має і загальнолінгвістичне значення (І.Р. Буніятова).

Ключові слова: паратаксист, гіпотаксист, складне речення, діахронія, генезис сурядності й підрядності, лінгвоісторіографія.